

EIROPAS SOCIĀLAIS
FONDS

EIROPAS SAVIENĪBA

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

LATVIJAS
UNIVERSITĀTE
ANNO 1919

PROFESIONĀLAJĀ IZGLĪTĪBĀ IESAISTĪTO
VISPĀRIZGLĪTOJOŠO MĀCĪBU PRIEKŠMETU PEDAGOGU
KOMPETENCES PAAUGSTINĀŠANA

ESF projekts „Profesionālajā izglītībā iesaistīto vispārizglītojošo mācību priekšmetu pedagogu kompetences paaugstināšana”

2009/0274/1DP/1.2.1.1.2/09/IPIA/VIAA/003, ESS2009/88

E- KULTUROLOĢIJA

Andrejs Mūrnieks

Kultūras jēdziens

6. temats

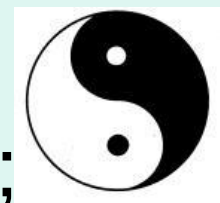
Kultūru tipoloģija

1. daļa

Indija, Ķīna, Eiropa

Kultūru salīdzinājums pēc attieksmes pret pasauli

- Indija (hinduisms, budisms):
“bēgšana” no pasaules (pasaule iluzora);
- Kīna (konfūcisms, daoisms):
piemērošanās pasaulei (pasaule dievišķa);
- Eiropa (kristietība, jūdaisms):
pasaules pārveidošana (pasaule reāla, cilvēkam tā jāpārvalda, jāpilnveido).

(pēc Maksa Vēbera)

Kultūru salīdzinājums pēc priekšstatiem par cilvēku

Indija (hinduisms): reāla ir tikai cilvēka garīgā būtība; ja cilvēks neattieksies no pieķeršanās pārejošajam un neapturēs savas domas un ilgas, viņš pārdzims nākamajā dzīvē citā ķermenī un saņems sodu par šajā un iepriekšējās dzīvēs izdarītajām nelietībām.

Kīna (konfūcisms): cilvēka uzdevums ir iekļauties sabiedrībā, godāt vecākus un priekšniekus; valstij jālīdzinās ģimenei, kur valdnieks ir kā tēvs visiem.

Eiropa (kristietība): cilvēks ir garīgi fiziska būtne, cilvēka mērķis ir mīlēt Dievu un savu tuvāko, pilnveidot pasauli; nožēlojot grēkus un uzticot sevi Jēzum Kristum ir cerība augšāmcelties (ķermenī) pasaules galā un piedzīvot Dieva valstību.

Kultūru salīdzinājums pēc priekšstata par ideālo (dievišķo): Indija

Hinduisms: pasaules pamatā ir viena, nedalīta un bezpersoniska būtība (Brahmans), ar to savienodamies cilvēks var atbrīvoties no savas individuālās personības (neīstā “es”) un līdz ar to arī no pārdzimšanas arvien jaunos ķermeņos un soda (karmas). Īsteni reāls ir vienīgi Brahmans, pārējais ir ilūzija, sapnis (maiņa). Iluzorajā pasaulē viss cikliski atkārtojas. Par to atbild galveno dievu trijotne (Trimurti): Brahma pasauli rada, Višņu uztur, Šiva iznīcina un cikls sākas no gala.

HINDUISMS

1.

Svētā sanskrita zilbe Om (izrunā: aummm) simbolizē visa vienību; to izmanto meditācijā (kā mantru) atkārtojot neskaitāmas reizes, lai apklusinātu domas un vēlmes un, lai tādējādi atklātos cilvēka apziņas kodols – ātmans, kas, saskaņā ar hinduisma filozofiju, esot vienāds ar visa pamatbūtību – Brahmanu.

Par vienu no meditācijas metodēm uzskata ieklausīšanos klusumā vai hipnotizējošā vienas skaņas atkārtošānā. Indijā izkoptas ir klasiskās muzicēšanas tradīcijas (rāgas).

Trimurti: Brahma, Višu, Šiva

**Brahma – parasti ar
četrām sejām**

**Višnu – uz kosmiskās
čūskas Sešo**

**Šiva – nāves dievs,
dejas kungs**

Indijas kultūra

*Ved mani no neīstā pie īstā,
ved mani no tumsas pie
gaismu, ved mani no nāves
pie nemirstības!*

(Upanišadu lūgšana)

Senās Indijas civilizācijas pamatā - **karmiskās kārtības ideja**, ko iemiesoja visa sociālā iekārta un varnu-kastu sistēma. Indiešu priekšstatos, karma ir morālās atmaksas princips, kas nosaka cilvēka dvēseles likteni pēc nāves – nākamajā dzīvē.

(Harijs Tumans)

Kultūru salīdzinājums pēc priekšstata par ideālo (dievišķo): Kīna

Daoisms: pasaulē atspoguļojas dievišķais princips Dao – tas ir ceļš, kā pareizi noris procesi dabā. Dao ir bezpersonisks un visur klātesošs, bet nevienam sevi neuzspiež. Labākais cilvēkam ir sekot Dao ceļam, ievērot harmoniju attiecības ar dabu un cilvēkiem, līdzsvaru starp pretējām enerģijām (*iņ-jan*). Daba ir Doa nospiedums, atspulgs, tāpēc ir jādzīvo līdzī dabas ritmiem, atturoties no nedabiskām vēlmēm, nekur neiejaucoties (*uvei*).

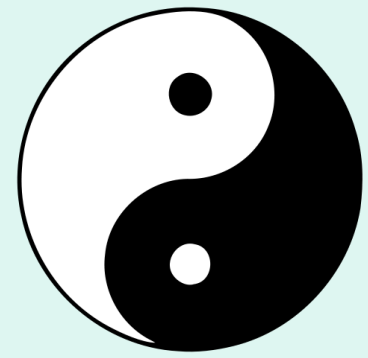
DAOISMS

Ķīniešu hieroglifs «Dao»
(burtiski: ceļš) – pareizais
veids kā norisinās procesi
dabā; pasaules pirmsākums;
dievišķs pamatprincips.

Pateicoties hieroglifiskajai rakstībai, kuras pamatā zīmējums, daoistu dievinošai attieksmei pret dabu un konfūciešu kaislībai uz ārišķīgām ceremonijām, Ķīnas kultūrā vizuālajam lielāka nozīme nekā akustiskajam, uzrakstītais vārds svarīgāks nekā teiktais.

Mācība par iņ un jan

- Jan – aktīvais, vīrišķais, gaišais, sausais, vieglais elements (atbilst debesīm);
- Iņ – pasīvais, sievišķais, tumšais, mitrais, smagais elements (atbilst zemei);

Iņ-jan mācību papildina priekšstati par tai-dzi – lielo robežu (līdz kurai var aiziet viens vai otrs spēks) un par daļiņām – ci.

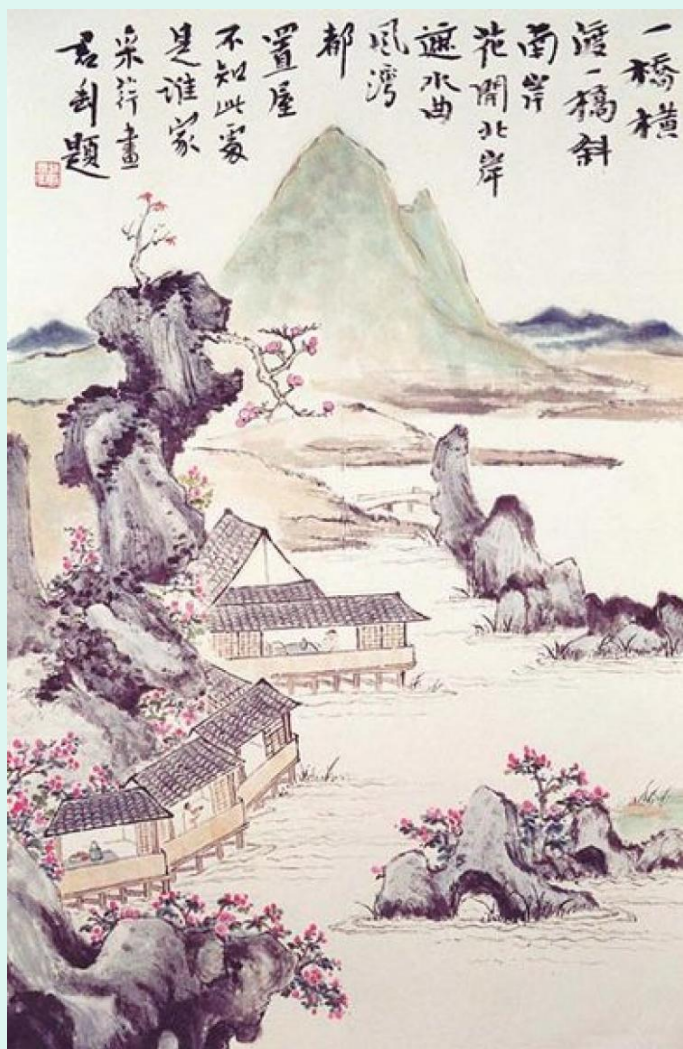
No iņ-jan mācības veidojas zīlēšanas prakse ar heksagrammām un trigrammām (6 vai 3 pārtrauktu un nepārtrauktu svītru kombinācijām).

- **Iņ-jan Ķīnas kultūrā – NAV labais un ļaunais** (kā dažkārt maldīgi iedomājas Rietumos), tās nav ētiskas, bet gan kosmoloģiskas kategorijas.

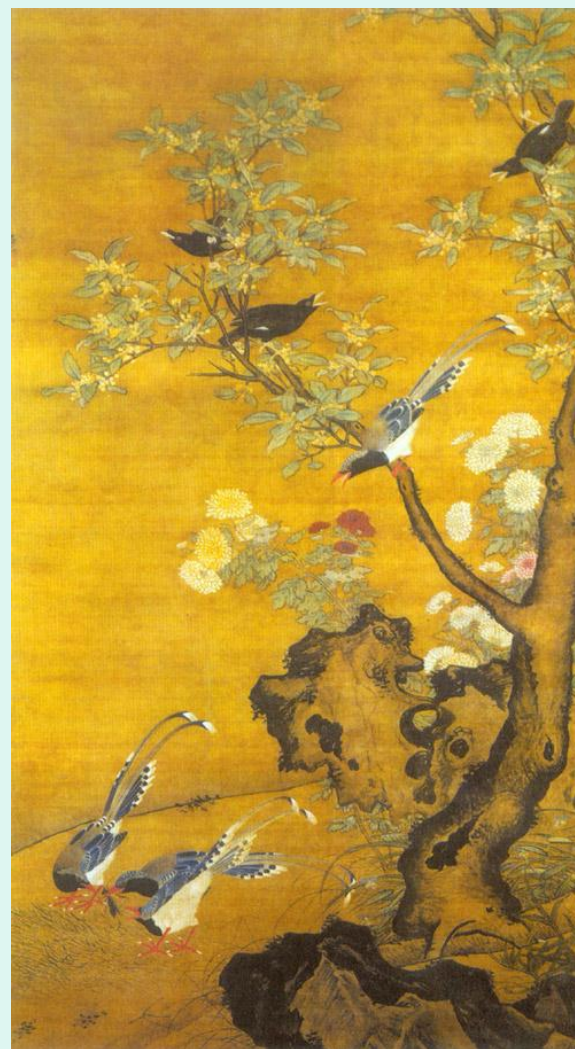
Izjaukt iņ-jan līdzsvaru nozīmē postīt harmoniju, darīt sliktu.

Labā un ļaunā jeb tikumiskā un netikumiskā apzīmēšanai Ķīnā izmanto citus jēdzienus (dzjuņdzi – cēlais cilvēks; sjao-žeņ – zemiskais cilvēks).

Iņ-ĵan simboli mākslas stilos:

“kalni un
ūdeņi”,
“ziedi un
putni”.

Senās Ķīnas kultūra

Senās Ķīnas kultūrā svarīga bija ideja par cilvēka harmonisku iekļaušanos kosmiskās dzīves rituālā.

(Harijs Tumans)

Kad ģimenē valda kārtība, valsts ir kārtībā, un, kad valsts ir kārtībā - pasaulē valda miers.

(Konfūcijs)

Labākais cilvēks ir kā ūdens. Ūdens ir labs, tas dod labumu visiem un ne ar vienu nesacenšas. (Daoistu atziņa)

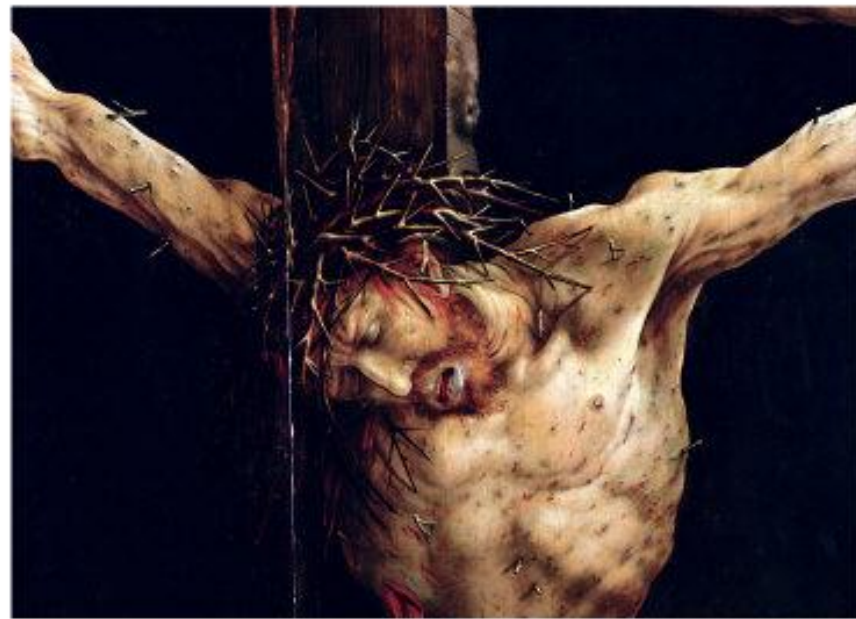

Kultūru salīdzinājums pēc priekšstata par ideālo (dievišķo): Eiropa

Kristietība: Dievs Trīsvienīgs (Tēvs – radītājs, Dēls – pestītājs, glābējs, Svētais Gars – svētdarītājs). Dievā ir attiecības, jo Tēvs mīl Dēlu, Dēls – Tēvu un no viņiem iziet Svētais Gars. Tas ir mīlestības attiecību paraugs cilvēkiem. Dievs pasauli radījis no nekā. Viņš ir gan mūžīgs (ārpus laika esošs), gan klātesošs laikā un uztur pasauli tās esamībā. Dievs ir piedzimis kā Jēzus Kristus un krusta nāvē izcieties cilvēku vietā viņiem pienākošos sodu, tā rādīdams nesavtīgas ziedošanās paraugu. Kristieši tic, ka Jēzus ir augšāmcēlies, pasaules galā viņš nāks tiesāt dzīvos un mirušos, un iedibinās Dieva valstību.

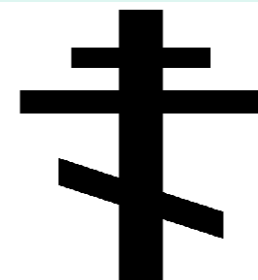
KRISTIETĪBA

Krucifikss: Jēzus Kristus nāves soda brīdī uz krusta. Fragments no Matiasa Grīnevalda gleznas Īzenheimas baznīcas altārī.

**Jēzus Kristus kristiešu priekšstats ir nevien
visvarena Dieva persona, bet vienlaikus arī
cilvēks, kurš izcieš sodu pie krusta par visas
cilvēces un ikviena cilvēka grēkiem. Budismu un
islāmu var pieņemt nepazīstot to dibinātājus,
kristietība nav iedomājama bez Jēzus atzišanas
par Kristu (Mesiju) – Dieva Dēlu.**

Piedošana kristietībā

Viena no kristīgajām vērtībām ir piedošana.

Pareizticībā astoņzaru krusta augšējais šķērskoks simbolizē dēli ar sodāmā vainas uzrakstu, vidējais šķērskoks – balki, kuram bija piesistas Jēzus rokas. Trešais šķērskoks nozīmē paliktni kājām, uz kura nāvei nolemtais varēja atsperties, tā paildzinādams savas mokas. Taču tas ir sagriezts ar vienu galu uz augšu it kā parādot virzienu uz debesīm, kuru cilvēks var izvēlēties pat savas dzīves pēdējā brīdī, ja vien atzīs un nožēlos savus grēkus. Saskaņā ar Lūkas evaņģēliju, viens no ļaundariem, kuri līdžās Kristum karājās uz blakus esošajiem krustiem, izsmēja Jēzu – aicinādams kāpt zemē no krusta, ja jau viņš ir Mesija (Dieva Dēls). Turpretī otrs, atzīdams, ka viņi abi izcieš taisnīgu sodu, bet Jēzus cieš nevainīgs, vērsās ar lūgumu pie Kristus: *Piemini mani, kad Tu nāksi savā valstībā*. Uz ko Jēzus atbildējis: *Patiesi, es Tev saku: šodien Tu būsi ar mani paradīzē*.

Jēzus vārdi pie krusta it kā pārlicina, ka nožēlot izdarīto ļaunumu nekad nav par vēlu, ja vien tas nāk no sirds. Dieva mīlestība pārsniedz cilvēcisku loģiku. Tāpēc ir cerība uz **piedošanu**.

Kristietība un Rietumu kultūra

Tad nu visu, ko jūs gribat, lai cilvēki jums dara, tāpat dariet arī jūs viņiem.

(Mateja evaņģēlijs 7: 12)

Atgriezieties no grēkiem, jo Debesu valstība tuvu klāt nākusi!

(Mateja evaņģēlijs 4: 17)

Ar Jēzus Kristus dzimšanu saistīts Rietumu civilizācijas gadu skaitīšanas – mūsu ēras – sākums. Tieši kristiešu zemēs sācies zinātniski tehniskais progress un demokratizācija. Kristīgajā vidē veidojies jauno laiku kultūras tips. Uzmanība kādu Rietumu sabiedrībā pievērsš līdzietībai, brīvībai, vienlīdzībai un cilvēka cieņai sakņojas kristīgajos ideālos. Jēzus piemērs ir iedvesmojis daudzus filozofus, zinātniekus, filantropus, ārstus un māksliniekus kalpošanā cilvēcei.¹⁶

Kristietības nozīme Eiropas kultūrā

- *Svarīgākais no kristīgajiem Eiropas kultūras pamatiem ir pārlicība, ka katrs cilvēks kā individualitāte ir vērtība, tālab, ka radīts pēc Dieva tēla un līdzības. Visi cilvēki ir vienlīdzīgi, pateicoties savai vērtībai, un katrs cilvēks ir nozīmīgs*
- *No cilvēka individualitātes vērtības izriet otrs – cilvēka brīvības aspekts, jo, kā korintiešiem saka apustulis Pāvils: “Kur tā Kunga Gars, tur ir brīvība”. Tās ir tiesības uz dzīvi brīvībā, kad cilvēks pats var izvēlēties starp labu un ļaunu. Iekšējā brīvība ir galvenais priekšnosacījums dzīvei Kristū, jo cilvēks pats var izvēlēties – būt kopā ar Kristu vai nē. Bez brīvas izvēles kristietība nav iespējama. Brīvībā mēs stāvam Dieva priekšā, diemžēl brīvībā arī krītam – tādēļ un tikai tādēļ, ka krītam brīvībā, mēs esam grēcinieki un tālab pelnījuši tiesu. Dieva tiesas ideja saistīta ar brīvības ideju. Nebrīvus cilvēkus netiesā. [...]*
- *Cits svarīgs kristīgās sabiedrības aspekts ir „brālība Kristū”. Jēzus māca, ka „Jūs visi esat brāļi”. Tas ir kristīgas sabiedrības organizācijas pamatprincips. Ja sabiedrība vēlas kļūt par kristīgu pilsonisku sabiedrību, tās attiecībām jālīdzinās svētās Trīsvienības iekšējām attiecībām. Trīsvienības savstarpējās attiecības noris mīlestībā.*

(Andrejs Zubovs, “Eiropas identitātes garīguma, civilizācijas un kultūras pamati” // Sarunas X, Rīga: Jaunā akdēmija, 2008; 342. – 361.lpp.)

Baznīcu arhitektūras formu mainība atspoguļo kristīgās kultūras dinamismu

Dzīvot šodienai vai mūžībai?

Ir kultūras, kurās dominē orientācija uz pasaulīgo, uz laicīgo, uz dzīvi šodienai (eidaimonisms).

Citās kultūrās turpretī dominē orientācija uz viņpasaulīgo, mūžīgo, vairāk domājot par to, kas būs pēc nāves (soterioloģiskas cerības).

Abas šīs tendences atrodas savstarpējā spriegumā un laiku pa laikam vēstures gaitā te viena, te otra var gūt pārsvaru vienas kultūras ietvaros, arī viena cilvēka mūžā.

* Eidaimonija (tieksme pēc laimes)

* Soterioloģija (mācība par glābšanos, pestīšanu)

Kultūru iedalījums pēc vērtību orientācijas, dzīves mērķa

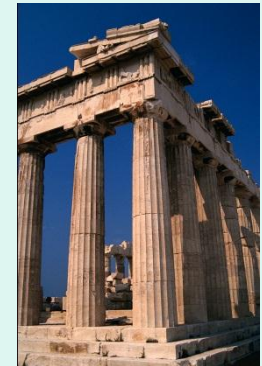
Soterioloģiski orientētās kultūras:

- Senā Ēģipte
- Senā Indija
- Kristīgā kultūra

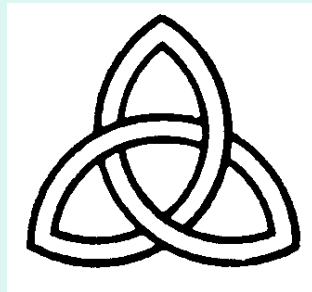

Eidaimoniski orientētās kultūras:

- Senā Divupe
- Senā Ķīna
- Antīkā pasaule

Paldies par uzmanību!

Jautājumi atkārtošānai, diskusijai, uzdevumi

- Kuri jēdzieni attiecas uz Indijas, kuri uz Ķīnas un kuri uz Eiropas kultūru? (Dao, Brahmans, krucifikss, konfūcisms, Šiva, Trimurti, Višnu, Trīsvienība, Ātmans, Brahma, uvei, in-ĵan, augšāmcelšanās, reinkarnācija, Jēzus Kristus)
- Vai Latvijas kultūrā vairāk raksturīgs eidaimonisms vai soterioloģisms?